

บทความวิชาการ

การเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี

The Royal Visits to Kamphaeng Phet Province by the Kings of the Chakri Dynasty

พิมพ์นารา บรรจง¹

วันที่ได้รับต้นฉบับบทความ : 3 มิ.ย. 2565

วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ : 20 มิ.ย. 2565

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ : 21 พ.ย. 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลและประวัติการเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี ผลการศึกษาจากเอกสารหลักฐานที่ปรากฏ พบว่า พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีเสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชรทั้งสิ้น 4 พระองค์ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร (รัชกาลที่ 10) ทั้งนี้ รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เสด็จพระราชดำเนินเพื่อมุ่งเน้นการศึกษาและสำรวจข้อมูลทางสังคม ประชากร และประวัติศาสตร์ ส่วนรัชกาลที่ 9 และรัชกาลที่ 10 เสด็จพระราชดำเนินเพื่อปฏิบัติพระราชกรณียกิจเป็นหลัก ซึ่งจากการเสด็จของทั้ง 4 พระองค์ ส่งผลต่อการพัฒนาจังหวัดกำแพงเพชรแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ สังคม และการท่องเที่ยว ด้านศึกษา ด้านสังคม ด้านเกษตรกรรม และด้านพระศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพด้านต่าง ๆ พระวิสัยทัศน์อันกว้างไกล และพระมหากรุณาธิคุณต่อชาวจังหวัดกำแพงเพชร

คำสำคัญ: พระมหากษัตริย์, ราชวงศ์จักรี, การเสด็จ, กำแพงเพชร

Abstract

This article aims to study the information and history of the royal visits to Kamphaeng Phet province by the kings of the Chakri Dynasty. The study, based on available documentary evidence, found that a total of four Kings from the Chakri Dynasty visited Kamphaeng Phet, namely King Chulalongkorn (Rama V), King Vajiravudh (Rama VI), King Bhumibol Adulyadej (Rama IX), and King Vajiralongkorn (Rama X). Kings Rama V and Rama VI focused their visits on studying and surveying social data, demographics, and history. In contrast, Kings Rama IX and Rama X primarily engaged in royal duties during their visits. The visits of these four Kings have influenced the development of Kamphaeng Phet province in five aspects: history, society, and tourism; education; social development; agriculture; and religion. These visits reflect their remarkable capabilities, far-sighted vision, and great benevolence towards the people of Kamphaeng Phet.

¹ดร. สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

Keywords: King, Chakri Dynasty, Royal Visit, Kamphaeng Phet

บทนำ

จังหวัดกำแพงเพชร ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครเป็นระยะทาง 358 กิโลเมตร เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน โดยในสมัยสุโขทัยเมืองกำแพงเพชรมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงถูกขนานนามว่า “เมืองชากังราว” อีกทั้งมีเมืองบริวาร เช่น เมืองไตรตรึงษ์ เมืองคนตี เมืองเทพนคร ฯลฯ ซึ่งจากร่องรอยของโบราณสถานแสดงให้เห็นว่า เมืองชากังราวเป็นเมืองที่มีความสำคัญในฐานะเมืองยุทธศาสตร์ที่ต้องรองรับศึกสงครามอยู่เสมอ ทั้งนี้ยังปรากฏหลักฐานที่สันนิษฐานได้ว่าพื้นที่บริเวณเมืองกำแพงเพชรนั้นเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณ 2 เมือง คือ เมืองชากังราวและเมืองนครชุม โดยมีพื้นที่แยกจากกันโดยมีแม่น้ำปิงคั่นกลาง โดยมีเมืองชากังราวตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง สันนิษฐานว่า เมื่อประมาณ พ.ศ.1890 พระเจ้าเลอไท กษัตริย์องค์ที่ 2 แห่งราชวงศ์สุโขทัยเป็นผู้ก่อตั้งเมือง และเมืองนครชุมตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง สันนิษฐานว่าก่อตั้งในสมัยพระเจ้าลิไทกษัตริย์องค์ที่ 5 แห่งราชวงศ์สุโขทัย (สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2551)

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าจังหวัดกำแพงเพชรเป็นพื้นที่ที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานตั้งแต่ยุคสุโขทัย ผ่านเข้าสู่ยุคอยุธยา มาจนถึงยุครัตนโกสินทร์ที่ราชวงศ์จักรีได้ถูกสถาปนาขึ้นในปี พ.ศ.2325 มีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นกษัตริย์องค์แรกแห่งราชวงศ์จักรี และทรงตั้งกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย ซึ่งจนถึงปัจจุบันนับเป็นระยะเวลา 241 ปี ราชวงศ์จักรีมีพระมหากษัตริย์ปกครองมาแล้ว 10 รัชกาล (รงค์ ประพันธ์พงศ์, 2560)

ทั้งนี้จังหวัดกำแพงเพชรในช่วงยุครัตนโกสินทร์นี้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีในการเสด็จมาเยือนถึง 4 พระองค์ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.5) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.6) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (ร.9) และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร (ร.10) ซึ่งจากการเสด็จเยือนจังหวัดกำแพงเพชรของพระมหากษัตริย์ทั้ง 4 พระองค์ ได้สร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ส่งผลกระทบต่อจังหวัดกำแพงเพชรในด้านต่าง ๆ

ในบทความนี้ผู้เขียนได้ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลการเสด็จฯ ของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านได้เห็นถึงบริบททางประวัติศาสตร์จังหวัดกำแพงเพชรผ่านการเสด็จฯ ของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ คุณค่าทางประวัติศาสตร์และสังคม รวมไปถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์จากพระราชกรณียกิจที่ได้ทรงปฏิบัติให้แก่ชาวจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้สนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเสด็จฯ ของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาข้อมูลและประวัติการเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี

การเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของ “พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชร เมื่อในปี ร.ศ.125 ตรงกับปี พ.ศ.2449 ซึ่งเป็นการเสด็จครั้งที่ 2 จากการเสด็จประพาสต้นทั้งหมด 3 ครั้ง ทั้งนี้ “ประพาสต้น” หมายถึง การท่องเที่ยวเป็นการส่วนพระองค์ โดยไม่มีการรับเสด็จหรือเตรียมสถานที่ เมื่อเสด็จถึงที่ใดก็จะประทับพักผ่อน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2557) ทั้งนี้กำหนดการเสด็จทางเรือจากกรุงเทพฯ ในวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ.2449 ล่องเรือขึ้นมาทางทิศเหนือมาตามแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านจังหวัด

นนทบุรี สระบุรี อโยธยา อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท อุทัยธานี นครสวรรค์ และเข้าสู่เขตเมืองกำแพงเพชร เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2449 และเสด็จประพาสในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชรเป็นระยะเวลา 10 วันก่อนเสด็จออกจากเมืองกำแพงเพชรในวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ.2449 (สันติ อภัยราช, ๒๕๔๔)

ภาพที่ 1 การเสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (มธุรพจน์ บุตรไววุฒิ, 2562)

ในการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงบันทึกข้อมูลอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้คนและบ้านเมืองกำแพงเพชร ปรากฏในภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ และพระราชนิพนธ์เรื่องเสด็จประพาสต้น ครั้งที่ 2 ทั้งนี้จากสามารถแบ่งข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดกำแพงเพชรตามที่ปรากฏในเอกสารหลักฐานแบ่งออกเป็นเรื่องของคนในเมืองกำแพงเพชร วัตถุประสงค์ และวัดและเทวสถานเมืองกำแพงเพชร

1. คนในเมืองกำแพงเพชร

จากหลักฐานการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พบว่ามีการบรรยายถึงกลุ่มคนในเมืองกำแพงเพชรตามที่พบเห็นแบ่งข้อมูลได้เป็น 3 ชุด

คนผมแดง เป็นคนที่อาศัยอยู่ในเมืองชาลุ (ปัจจุบันคืออำเภอชาลวาลักษณ์บุรี) มีลักษณะผมที่สีแดงออกทองทั้งเส้นผม คิ้วและขนแขน ในแต่ละคนจะแดงมากน้อยไม่เท่ากัน โดยคนที่ผมแดงจะต้องมีพ่อแม่ที่มีผมแดงเช่นกัน อย่างไรก็ตามเมื่ออายุมากขึ้น ผมจะเริ่มเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลโค้กมากขึ้น และเมื่อเข้าสู่วัยชราผมจะกลายเป็นสีขาวในที่สุด (วชิรวิทย์ วรรณิกา และคณะ, ๒๕๖๔)

คนงามเมืองกำแพงเพชร โดยมีการบันทึกถึงผู้หญิงเมืองกำแพงเพชรจากการเข้าเฝ้าในงานเลี้ยงต้อนรับโดยมีการคัดเลือกผู้หญิงมาทำหน้าที่ในการถือกระเช้าหมากแฉกให้กับคนในงาน และได้ทรงถ่ายรูปหญิงงามเหล่านั้น ซึ่งกล่าวว่าคนที่ได้รับเลือกภายหลังจะมีผู้พึงพอใจและหมายปองเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นยังปรากฏข้อมูลที่เป็นการชื่นชมความงามของผู้หญิงเมืองกำแพงเพชรว่า “...ผู้หญิงเมืองนี้นับว่ามีรูปพรรณสัณฐานดีกว่าเมืองอื่นในข้างเหนือ...” (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, ๒๕๐๒)

คนกำแพงอายุยืน จากข้อมูลที่ปรากฏในหลักฐานพบว่า ในวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.2449 ได้มีตระกูลเมืองกำแพงที่สืบทอดเชื้อสายมาจากพระยากำแพง (นุช) ต้นตระกูลผู้ว่าราชการเมืองกำแพงเพชร ขณะนั้นเข้าเฝ้า ซึ่งผู้ที่มีอายุมากที่สุด คือ ท่านผู้หญิงทรัพย์ภรรยาพระยากำแพงเพชร (เกิด) อายุ 93 ปี และยังมีคนอื่น ๆ ในตระกูลตั้งแต่ลูก หลาน เหลน โหลน ซึ่งยังมีชีวิตอยู่รวม 111 คน รวมเป็น 5 ชั่วคน (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, ๒๕๐๒)

2. วัตถุโบราณสำคัญ

การเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีปรากฏการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุโบราณที่สำคัญของเมืองกำแพงเพชร ได้แก่ เสาหงส์ และดาบฝักทอง

เสาหงส์ เป็นเสาหงส์ขนาดใหญ่ตั้งอยู่มากทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำบริเวณเมืองเก่าบ้านโคก จากหนังสือตามรอยเสด็จประพาสต้น พระพุทธเจ้าหลวง ณ เมืองกำแพงเพชร สันนิษฐานว่า เสาหงส์ มีที่ตั้งอยู่ ณ วัดปราสาท บ้านโคกใต้ โดยมีขนาดใหญ่สุดอยู่ที่ ความสูง 101.8 ซม. ปีกกว้าง 40.6 ซม. ส่วนขนาดเล็กที่สุด ความสูง 48.6 ซม. ปีกกว้าง 30.8 ซม. ตัวหงส์ทำจากโลหะและสลักลวดลายงดงามอยู่ในทำเนียบกำลังจะขยับปีกบิน ภายหลังมีการสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นศิลปะจากช่างราชสำนักมากกว่าช่างพื้นบ้าน (สันติ อภัยราช, ๒๕๔๔)

ดาบฝักทอง หรือเรียกว่า พระแสงรัชศัศตรา เป็นดาบที่หลวงพิพิธอภัย (บุตรพระยากำแพง (อัน)) นำถวายฯ โดยดาบนี้เป็นดาบที่พระยากำแพง (นุช) ได้รับพระราชทานมาจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 เป็นบำเหน็จที่ไปออกรบ ซึ่งหลังจากพิจารณาแล้วพบว่า เป็นดาบพระราชทานจริง ประกอบกับเมืองกำแพงเพชรยังไม่มีพระแสงประจำเมือง จึงพระราชทานดาบเล่มนี้ให้เป็นพระแสงสำหรับเมืองเพื่อใช้ประกอบพระราชพิธีสำคัญของเมืองและให้ผู้ว่าราชการเป็นผู้เก็บรักษา (สันติ อภัยราช, ๒๕๔๔)

3. วัดและเทวสถานเมืองกำแพงเพชร

การเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีปรากฏการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับวัด โบราณสถานและเทวสถานที่สำคัญเป็นจำนวนมาก โดยแบ่งเป็นตามสถานที่ได้ดังนี้ วัดในเมืองไตรตรังษ์ วัดในเมืองกำแพงเพชร (เก่า) วัดในเมืองนครชุม วัดในเขตอรัญญิก และวัดอื่น ๆ

วัดในเมืองไตรตรังษ์ ประกอบด้วย วัดวังพระธาตุและวัดเจดีย์เจ็ดยอด ซึ่งวัดวังพระธาตุตั้งอยู่นอกเมืองไตรตรังษ์ไปทางทิศตะวันออก มีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นประธาน มีพระพุทธรูปปางมารวิชัยตามศิลปะแบบสุโขทัยประดิษฐานในวิหารด้านหน้า (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร, ม.ป.ป.) ส่วนวัดเจดีย์เจ็ดยอดที่พบใกล้ๆ กันนั้นมีเจดีย์เจ็ดยอดอยู่ภายในกำแพงเมือง โดยมีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์และเจดีย์รายล้อมรอบประธาน 3 ด้าน รวมทั้งสิ้น 14 องค์ (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2502)

วัดในเมืองกำแพงเพชร ประกอบไปด้วย วัดพระแก้วและเทวสถานพระอิศวร โดยวัดพระแก้วมีที่ตั้งอยู่ในบริเวณเมืองกำแพงเพชร (เก่า) มีตำนานกล่าวว่าพระแก้วเคยมาประดิษฐานที่วัดนี้จึงเป็นที่มาของชื่อวัด ซึ่งบริเวณวัดมีเจดีย์ประธานทรงระฆังมีสิงห์ประดับโดยรอบเหนือฐาน มีพระพุทธรูปปูนปั้น 3 องค์ประดิษฐานอยู่ในวิหาร รอบวิหารมีลวดลายภาพบุคคลซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากเรื่องรามเกียรติ์ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร, ม.ป.ป.) ในบริเวณใกล้กับวัดพระแก้วเป็นที่ตั้งของเทวรูปพระอิศวรเป็นเทวรูปหล่อด้วยสำริดสูง 120 ซม.ตามแบบศิลปะอยุธยา เจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราชเป็นผู้สร้างตามที่ปรากฏในจารึกประวัติเมืองกำแพงเพชร หลักที่ 18 และเมื่อปี พ.ศ.2426 มีชาวเยอรมันลักลอบตัดพระเศียรและพระกรไป ภายหลังอายุด้กลับมาได้ทรงมีรับสั่งให้ติดกลับดั้งเดิม ปัจจุบันองค์จริงประดิษฐานอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร

วัดในเขตอรัญญิก ประกอบไปด้วย วัดพระนอนและวัดพระยืน (วัดพระสี่อิริยาบถ) ซึ่งวัดพระนอนมีพระปางไสยาสน์ประดิษฐานเป็นพระประธานในวิหาร ส่วนด้านหลังเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ส่วนวัดพระยืน (ปัจจุบันเรียกว่าวัดพระสี่อิริยาบถ) โดยในบริเวณพบวิหารยอดจัตุรมุขขนาดใหญ่มีพระ เดินอยู่ที่มุขหน้า (ตะวันออก) พระยืนอยู่ที่มุขหลัง (ตะวันตก) พระนอนอยู่ที่มุขซ้าย (เหนือ) และพระนั่งอยู่ที่มุขขวา (ใต้) ซึ่งด้านที่

คงสภาพให้เห็นได้ชัดที่สุดคือ พระยืนที่मुखหลัง จึงสันนิษฐานได้ว่าเป็นที่มาของชื่อวัดพระยืน (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2502)

วัดในเมืองนครชุม ได้แก่ วัดพระบรมธาตุ เป็นวัดสำคัญที่ตั้งอยู่บริเวณเมืองนครชุม (ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ) โดยสันนิษฐานว่าแต่เดิมเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ มีพระธาตุขนาดใหญ่ 1 องค์และขนาดย่อม 2 องค์ ต่อมาพ่อค้าชาวพม่าได้ดำเนินการปฏิสังขรณ์เจดีย์ตามแบบศิลปะพม่าครอบพระธาตุทั้ง 3 องค์ไว้กลายเป็นลักษณะของพระธาตุองค์ใหญ่เพียงองค์เดียว (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร, ม.ป.ป.; สันติอักษร, ๒๕๔๔)

วัดอื่น ๆ ได้แก่ วัดคูยาง เป็นวัดที่มีหอไตรปลูกอยู่กลางน้ำคูน้ำ และเมื่อข้ามคูน้ำไปจะเป็นที่ตั้งของอุโบสถและวิหารใหญ่ก่อสร้างด้วยศิลาแลงเสริมอิฐ ด้านหลังมีพระเจดีย์ฐาน 3 ชั้นเป็นทรงพระปรางค์ นอกจากนี้เรื่องคน วัดอุโบราณ และวัดและเทวสถานแล้วนั้น ยังปรากฏข้อมูลสำคัญอีกว่า พระองค์ได้ประพาสล่องเรือไปขึ้นทำนันทน์หน้าวัดเสด็จและเสด็จไปยังวัดคูยาง โดยเส้นทางที่เสด็จนี้ ได้รับพระราชทานชื่อถนนว่า “ถนนราชดำเนิน” (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, ๒๕๐๒)

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีการบันทึกข้อมูลและเรื่องราวต่าง ๆ ของเมืองกำแพงเพชร อันจะเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมือง และยังมีการพระราชทานของสำคัญให้แก่เมืองกำแพงเพชร 2 อย่างด้วยกัน ได้แก่ พระแสงรัชศัศตรา และชื่อถนน “ราชดำเนิน”

การเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของ “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้เสด็จมาเมืองกำแพงเพชร 2 ครั้ง โดยในขณะเสด็จยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ในครั้งแรก ในปี ร.ศ.124 ตรงกับปี พ.ศ.2448 ใช้เวลา 3 วัน 2 คืนเที่ยวชมเมืองเก่าและตามวัดนอกเมือง และครั้งที่สองในปี ร.ศ.126 ตรงกับปี พ.ศ.2450 เสด็จมาในวันที่ 14-18 มกราคม พ.ศ.2450 เป็นระยะเวลา 5 วัน และได้มีการปลูกต้นสักไว้เป็นที่ระลึก (สวนสาธารณะเทศบาลฯ หลังธนาคารกรุงไทย ปัจจุบัน) นอกจากนั้นทรงได้สำรวจตรวจสอบและวินิจฉัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์เมืองกำแพงเพชร และนำข้อมูลมาพระราชนิพนธ์ในหนังสือ “เที่ยวเมืองพระร่วง” (กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร, 2557)

ภาพที่ 2 การเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พ.ศ.2450 ณ ตำบลบ้านโคก (เมืองคนตี) ก่อนถึงตัวเมืองกำแพงเพชร (ปัจจุบันคือ ต.คนตี อ.เมืองกำแพงเพชร) (จังหวัดกำแพงเพชร, 2565)

จากการศึกษาข้อมูลตามที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ “เที่ยวเมืองพระร่วง” สามารถแบ่งข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดกำแพงเพชรตามที่ปรากฏในเอกสารหลักฐาน ได้แก่ พระราชวินิจฉัยเรื่องเมืองนครชุมและเมืองกำแพงเพชร วัดขนาดใหญ่เมืองกำแพงเพชร ถนนพระร่วง เมืองพรานกระต่าย และ พระวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวจังหวัดกำแพงเพชร

พระราชวินิจฉัยเรื่องเมืองนครชุมและเมืองกำแพงเพชร จากการสำรวจเมืองพบว่าตามศิลาจารึกระบุว่าเมืองที่อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง มีชื่อว่า “เมืองนครปุ” (สันนิษฐานว่า เป็นเมืองนครชุมในปัจจุบัน) ลักษณะเมืองไม่มีการก่อสร้างด้วยศิลาแลงเช่นเมืองทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ จึงสันนิษฐานว่า เมืองฝั่งตะวันตกนี้เป็นเมืองที่ย้ายมาตั้งใหม่และด้วยลักษณะการก่อสร้างด้วยอิฐศิลาแลงหาจึงเรียกชื่อว่า เมืองกำแพงเพชร โดยหมายถึงความแข็งแรงนั่นเอง ทั้งนี้แม้จะพบว่ามีการย้ายเมืองไปทางฝั่งตะวันตก แต่ทางฝั่งเมืองนครปุเดิมน่าจะมีชาวบ้านอาศัยอยู่ มีการทำนุบำรุงพระอารามหลวง มีพระสงฆ์จำวัด และมีเส้นทางเชื่อมต่อเมือง (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระฯ, 2451)

วัดขนาดใหญ่เมืองกำแพงเพชร จากพระราชนิพนธ์ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับวัดต่าง ๆ ในเมืองกำแพงเพชร ได้แก่ “วัดพระบรมธาตุ” ซึ่งในขณะนั้นชาวบ้านเรียกว่า วัดอวาสใหญ่ตั้ง อยู่ในบริเวณเมืองนครปุ (นครชุมปัจจุบัน) มีพระธาตุขนาดใหญ่ตั้งอยู่บริเวณกลางลานวัด นอกจากนี้ฝั่งเมืองกำแพงเพชรยังปรากฏบันทึกเกี่ยวกับ “วัดช้างรอบ” มีฐานที่มีรูปสลักช้างครึ่งตัวล้อมรอบฐาน “วัดพระนอน” มีวิหารพระนอนก่อสร้างด้วยศิลาแลง และ “วัดพระสี่อิริยาบถ” มีวิหาร 4 ด้าน มีพระยืน พระนั่ง พระลีลา และพระไสยาสน์ประดิษฐานในแต่ละด้าน ซึ่งเป็นการบรรยายลักษณะเด่นที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของแต่ละวัดไว้อย่างชัดเจน (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระฯ, 2451)

ถนนพระร่วง เป็นเส้นทางเสด็จจากเมืองกำแพงเพชรไปถึงเมืองสุโขทัย โดยเริ่มต้นจากป้อมวัดช้างไปทางเหนือผ่านวัดช้าง วัดอวาสน้อย บ้านบ่อสามแสน เมืองบางพาน เขิงเขานางทอง บ้านพรานกระต่ายใต้ (วัดไตรภูมิ) บ้านพรานกระต่ายเหนือ บ้านเหมืองหาดทราย เมืองคีรีมาศ จนถึงเมืองสุโขทัย รวมระยะทางประมาณ 73 กิโลเมตร (กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร, 2557) ซึ่งถนนพระร่วงถือเป็นถนนสายวัฒนธรรมสายแรกของประเทศไทย ที่มีการเชื่อมต่อเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ไว้ 3 เมือง ได้แก่ เมืองกำแพงเพชร เมืองสุโขทัย และเมืองศรีสัชนาลัย (สันติ อภัยราช, 2545) ซึ่งในการเสด็จตามเส้นทางนี้เป็นความตั้งใจของพระองค์ที่ได้มีการศึกษาข้อมูลทางโบราณคดีเกี่ยวกับถนนพระร่วงก่อนการเสด็จ

เมืองพรานกระต่าย เป็นจุดประทับแรมระหว่างเส้นทางเสด็จบนถนนพระร่วง โดยเมืองสำคัญในพื้นที่นี้คือ เมืองบางพาน (ตำบลเขาคีรีส) และบ้านพรานกระต่าย โดยที่เมืองบางพานได้เสด็จไปยังเขานางทอง โดยพบว่า บริเวณยอดเขามีพระเจดีย์ตั้งอยู่ที่เนินหนึ่งและอีกเนินหนึ่งมีบุษบกปรากฏเป็นศิลปะสลักรอยพระพุทธรูป นอกจากนั้นยังได้สำรวจพื้นที่โบราณสถานในเขตเมืองบางพานพบว่า ซากโบราณสถานเป็นศิลปกรรมรูปแบบตามศิลปะสมัยสุโขทัย (กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร, 2557) ส่วนบ้านพรานกระต่ายสันนิษฐานว่า ตรงกับเมืองพานตามศิลาจารึกเมืองสุโขทัยหลักที่ 2 ทั้งนี้พระองค์ได้ทอดพระเนตรวัตถุโบราณสำคัญของเมืองคือ “กระจกหอบ่าวสาว” ซึ่งเป็นของประกอบพิธีแต่งงานตามธรรมเนียมโบราณของคนในพื้นที่ โดยผู้ที่แต่งงานจะต้องมาย้อมกระจกนี้ไปประดับแต่งเรือนหอและเมื่อเสร็จสิ้นพิธีก็นำส่งคืนเจ้าของคือ นายมากผู้ใหญ่บ้าน (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระฯ, 2451)

พระวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวจังหวัดกำแพงเพชร จากพระราชนิพนธ์ “เที่ยวเมืองพระร่วง” ปรากฏใจความตอนหนึ่งว่า

“เมืองกำแพงเพชรนี้เป็นเมืองที่อยู่ริมทางที่คนขึ้นล่องก็จริงอยู่ แต่น่าประหลาดที่หาคนที่ได้เคยเที่ยวดูตลอดยากนัก การเที่ยวของไทยเราโดยมาก มักนึกถึงแต่การเที่ยวตามตลาดและบ้านผู้คนอยู่เป็นหมู่ๆ เท่านั้น เพราะฉะนั้นบางคนแทบจะไม่ทราบว่าที่กำแพงเพชร มีเมืองเก่าที่จะเที่ยวดูเล่นได้ เมื่อผ่านไปแลเห็นกำแพงเมืองเก่าก็พอแต่ทราบว่า มีเมืองเก่าเท่านั้น ไม่ได้นึกอยากดูอยากทราบอะไรอีกต่อไป...

...เพราะคนเรามีความคิดเช่นนี้ เรื่องราวของชาติเราจึงได้สูญเรื้อรัง ชาวเราไม่รู้สึกลายแก่ชาติอื่น ๆ เขาบ้างเลย น่าจะประสงค์ที่จะอวดว่าเราเป็นชาติที่แก่ กลับอยากจะลืมความแก่ของชาติเสีย...” (มกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระฯ, 2451)

จากใจความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความกังวลพระราชหฤทัยว่า คนไทยจะลืมชาติและไม่สนใจประวัติศาสตร์ของตนเอง ลืมคุณของคนรุ่นหลัง ซึ่งเมืองกำแพงเพชรมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงของเมืองสุโขทัยในอดีต แม้จะมีความคล้ายกับสุโขทัยและสวรรคโลกแต่ถือเป็นเมืองสำคัญที่รักษาหน้าด่านก่อนเข้าสู่เมืองสุโขทัย การท่องเที่ยวเมืองกำแพงเพชรจึงสามารถจะบอกเล่าถึงเมืองพระร่วงได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

การเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของ “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนกำแพงเพชรเป็นจำนวนทั้งสิ้น 3 ครั้ง เพื่อปฏิบัติพระราชกรณียกิจและทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของประชาชน (สันติ อภัยราช, 2549)

การเสด็จฯ ครั้งที่ 1 วันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2510

พิธีบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นพระราชกรณียกิจสำคัญในการเสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชร ครั้งที่ 1 ในวันกองทัพไทย 25 มกราคม พ.ศ.2510 (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นวันที่ 18 มกราคม) ซึ่งพิธีจัดขึ้น ณ บริเวณวังโบราณ ตำบลหนองปลิง อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ระบุว่า เมื่อปี พ.ศ.2126 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกรีธาทัพผ่านเมืองกำแพงเพชร ประทับที่วัดยมท้ายเมืองกำแพงเพชร ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวัดกะโลทัย และในวันรุ่งขึ้นพักทัพชัยที่ตำบลหนองปลิงสามเพลา (สำนักราชเลขาธิการ, 2552; สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2551; สันติ อภัยราช, 2549)

ภาพที่ 3 การเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ครั้งที่ 1 วันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2510 (จังหวัดกำแพงเพชร, 2565)

ต้นสักทรงปลูก เป็นต้นไม้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงปลูก ในการเสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชร ครั้งที่ 1 พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งได้ทรงปลูกต้นสักอีก 1 ต้น ณ บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดกำแพงเพชรหลังเก่า (ปัจจุบันคือ ที่ว่าการอำเภอเมืองกำแพงเพชร) ซึ่งจากข้อมูลพบว่า ต้นสักทรงปลูกมีทั้งหมด 4 แห่ง ได้แก่ เขื่อนภูมิพล-จังหวัดตาก ศาลากลางหลังเก่า-จังหวัดกำแพงเพชร หน้าถ้ำจอมพล-จังหวัดราชบุรี และวัดบวรนิเวศวิหาร-กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้การเสด็จเยือนที่ต่าง ๆ และทรงปลูกต้นไม้ก็เพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2554) และสืบเนื่องจากต้นสักทรงปลูก ในปี พ.ศ.2550 จังหวัดกำแพงเพชรได้จัดทำโครงการสวนสักแห่งความจงรักภักดี เพื่อเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระชนมพรรษา 80 พรรษา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดังเช่นพระองค์ (สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2551)

การเสด็จฯ ครั้งที่ 2 วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515

การบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินส่วนพระองค์ เกิดขึ้นเมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชร ครั้งที่ 2 เป็นการส่วนพระองค์ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา กิติวัฒนาดุลโสภาคย์ (พระอิสริยยศปัจจุบันคือ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี) โดยทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ส่วนพระองค์ เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ.2515 ณ วัดคูยาง อำเภอเมืองกำแพงเพชร ขณะนั้นพระวิเชียรธรรมคณี (ทองพาน) เป็นเจ้าอาวาส ในการนี้พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน 60,000 บาท เพื่อเป็นทุนเริ่มต้นในการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุวัดคูยาง ภายหลังจากพระองค์ทรงพระพระกรุณาโปรดเกล้าให้อัญเชิญพระปรมาภิไธยย่อ ภ.ป.ร. มาประดิษฐานที่หน้าบันพระอุโบสถด้านหน้า และพระนามาภิไธยย่อ ส.ก. มาประดิษฐานที่หน้าบันพระอุโบสถด้านหลัง เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2553 และพระราชทานนามพระพุทธรูปปฏิมาประธานในอุโบสถหล่อแบบศิลปะสุโขทัยหมวดกำแพงเพชร ขนาด หน้ากว้าง 6 คอก 9 นิ้ว ว่า “พระพุทธรูชिरปราการ” เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2527 (สำนักราชเลขาธิการ, 2516; สันติอักษรราช, 2550; สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2551)

ภาพที่ 4 การเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ครั้งที่ 2 วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 (จังหวัดกำแพงเพชร, 2565)

การเสด็จฯ ครั้งที่ 3 วันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2521

การพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้าน เกิดขึ้นในการเสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชร ครั้งที่ 3 พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พระอิสริยยศปัจจุบันคือ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี) เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2521 เพื่อพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้านของอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 117 รุ่น (สำนักราชเลขาธิการ, 2521) โดยพระองค์ทรงดำรงตำแหน่งบรมราชูปถัมภ์ คณะลูกเสือแห่งชาติ ทั้งนี้ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่มีกิจการลูกเสือชาวบ้านซึ่งหมายถึงประชาชนในผืนแผ่นดินไทย ไม่ว่าใครก็สามารถเข้ารับการฝึกอบรมเป็นลูกเสือชาวบ้านได้ (สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระวิสัยทัศน์ในเรื่องความเท่าเทียมประชาชนทุกหมู่เหล่า และการกระจายสิทธิให้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

ภาพที่ 5 การเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ครั้งที่ 3 วันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2521

(สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2551)

การแก้ปัญหาน้ำเขตอำเภอเมือง สืบเนื่องจากการเสด็จฯ เยี่ยมเยียนราษฎรในการเสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชร ครั้งที่ 3 โดยประชาชนในพื้นที่อำเภอเมืองกำแพงเพชรได้กราบทูลขอพระราชทานให้ทรงช่วยจัดการปัญหาขาดแคลนน้ำ ซึ่งภายหลังทรงพระราชทานพระราชดำริ เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2521 ให้กรมชลประทานพิจารณาโครงการเพื่อจัดหาน้ำให้ประชาชนในพื้นที่โดยพระราชทานแนวทางการขุดคลองชักน้ำจากแม่น้ำปิง โดยยึดแนวเดียวกับคลองชลประทาน “ท่อปู่พระยาร่วง” ในจารึกเมืองกำแพงเพชร ณ ฐานเทวรูปสัมฤทธิ์พระอิศวร พ.ศ. 2053 ซึ่งนอกจากการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำแล้วยังเป็นการอนุรักษ์คลองโบราณท่อทองแดงอีกด้วย (สันติ อภัยราช, 2550; สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2551)

การเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของ “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10”

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10 เสด็จพระราชดำเนินมาจังหวัดกำแพงเพชรตั้งแต่ครั้งยังไม่ขึ้นครองราชย์ ในขณะนั้นดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร โดยในการเสด็จฯ มีทั้งการเสด็จมาปฏิบัติพระราชกรณียกิจส่วนพระองค์ และปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทั้งนี้การเสด็จฯ จำนวนรวมทั้งสิ้น 4 ครั้ง (ข่าวในพระราชสำนัก, 2521; ข่าวในพระราชสำนัก, 2527; ข่าวในพระราชสำนัก, 2533; โรงเรียนมัธยมพัชรกิติยาภา 2 กำแพงเพชร, 2564)

ภาพที่ 6 การเสด็จจังหวัดกำแพงเพชรของ
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10
(จังหวัดกำแพงเพชร, 2565)

การเสด็จฯ ครั้งที่ 1 วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2521

พิธีตัดหวายลูกนิมิต วัดสิงคาราม

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ พร้อมด้วยพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา (พระวรชายา-ทินัดตามาตุ) (พระอิสริยยศปัจจุบันคือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี กรมหมื่นสุทธนารีนาถ) เสด็จไปเป็นองค์ประธานในการประกอบพิธีตัดหวายลูกนิมิต ณ วัดสิงคาราม ตำบลสลกบาตร อำเภอขามเฒ่าบุรี ซึ่งจากหลักฐานการก่อสร้างพระวิหารสันนิษฐานว่าถูกสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีพระพุทธรูปปฏิมากรและพื้นกำแพงวิหารเป็นการแกะสลักเนื้อไม้ประติมากรรม (ข่าวในพระราชสำนัก, 2521; สุรางค์ ชูเกียรติกุล, 2555) ปัจจุบันวัดสิงคารามเป็นวัดสำคัญในเขตพื้นที่อำเภอขามเฒ่าบุรี ในการจัดกิจกรรมสำคัญทางพุทธศาสนาและวันสำคัญอื่น ๆ ยังประโยชน์ให้คนในพื้นที่เป็นอย่างมาก

การเสด็จฯ ครั้งที่ 2 วันที่ 16 เมษายน พ.ศ.2527

พิธีเจิมเสาหลักเมือง

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ เสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชรเพื่อปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในการทรงเจิมเสาหลักเมืองกำแพงเพชร ทั้งนี้ก่อนพิธีเจิมเสาหลักเมืองนั้นศาลหลักเมืองกำแพงเพชรได้มีการปรับปรุงบูรณะมาแล้วหลายครั้ง โดยในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ศาลหลักเมืองฯ มีลักษณะทรุดโทรมมาก จึงได้มีการปรับปรุงอาคารจัตุรมุขพร้อมเขตปริมณฑลก่อสร้างแล้วเสร็จและประกอบพิธีเชิญหลักเมืองและพระเศียรเทพารักษ์ขึ้นในวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๒๗ (ข่าวในพระราชสำนัก, 2527; วุฒิชัย ตรีลักษณ์ และคณะ, ๒๕๖๕)

การพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้าน

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ เสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชรเพื่อปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในการพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้านจังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดพิจิตร ณ สนามกีฬาจังหวัดกำแพงเพชร (ข่าวในพระราชสำนัก, 2527)

การเสด็จฯ ครั้งที่ 3 วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2533

การพระราชทานพระพุทธรูปนวราชบพิตรประจำจังหวัดกำแพงเพชร

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ เสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชรเพื่อปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในการพระราชทานพระพุทธรูปนวราชบพิตรประจำจังหวัดกำแพงเพชร และพระพุทธรูปนวราชบพิตรจำลองประจำอำเภอเมืองกำแพงเพชร ทั้งนี้พระพุทธรูปนวราชบพิตรมีพุทธลักษณะปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 23 ซม สูง 40 ซม. บริเวณฐานบัวด้านหน้าประดับด้วยพระพิมพ์ที่ประกอบด้วยวัตถุกึ่งดีสิทธ์ซึ่งได้มาจากปูชนียสถานสำคัญของจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

รวมทั้งผงจากยอดพระบรมธาตุวัดพระบรมธาตุและดินกับเปลวทองจากหลักเมืองกำแพงเพชรด้วย (ข่าวในพระราชสำนัก, 2533; จังหวัดกำแพงเพชร, 2565)

พิธีวางศิลาฤกษ์อาคารเรียน โรงเรียนมัธยมพัชรกิตติยาภา 2 กำแพงเพชร

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารเรียน โรงเรียนมัธยมพัชรกิตติยาภา ๒ กำแพงเพชร (ขณะนั้นใช้ชื่อว่า โรงเรียนมัธยมจุฑาวัชร) ซึ่งเป็นโรงเรียนที่พระองค์พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนก่อสร้างโรงเรียน ด้วยทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาในระดับมัธยมให้แก่เยาวชนในพื้นที่ห่างไกล (ข่าวในพระราชสำนัก, 2533)

การเสด็จฯ ครั้งที่ 4 วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2535

พิธีเปิดอาคารเรียน

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ทรงประกอบพิธีเปิดอาคารเรียน โรงเรียนมัธยมพัชรกิตติยาภา ๒ กำแพงเพชร (ขณะนั้นใช้ชื่อว่า โรงเรียนมัธยมจุฑาวัชร) ซึ่งเป็นอาคารเรียนเดียวกับที่ทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชร ครั้งที่ 3 ในครั้งนี้พระองค์ยังทรงได้พระราชทานพระนามาภิไธยย่อ มวก. ให้อัญเชิญขึ้นประดิษฐาน ณ อาคารเรียน (โรงเรียนมัธยมพัชรกิตติยาภา 2 กำแพงเพชร, 2564)

บทสรุป

พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีที่เสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชรมีจำนวนทั้งสิ้น 4 พระองค์ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร (รัชกาลที่ 10)

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าในการเสด็จพระราชดำเนินจังหวัดกำแพงเพชรของรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 มีการบันทึกข้อมูลและจดบันทึกออกมาในรูปแบบของหนังสือเอกสารประวัติศาสตร์ ได้แก่ หนังสือเสด็จประพาสต้นครั้งที่สอง และหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วง เนื่องจากการเสด็จของทั้งสองพระองค์มุ่งเน้นการศึกษาและสำรวจข้อมูลทางสังคม ประชากร และประวัติศาสตร์ของเมือง มิได้มุ่งเน้นเพื่อการปฏิบัติพระราชกรณียกิจ อีกทั้งระยะเวลาที่เสด็จไปนั้นใช้เวลาหลายวันจึงทำให้ได้ข้อมูลเชิงสำรวจที่มีรายละเอียดมาก

สำหรับการเสด็จพระราชดำเนินของรัชกาลที่ 9 และรัชกาลที่ 10 เป็นการเสด็จเพื่อปฏิบัติพระราชกรณียกิจพระราชกรณียกิจส่วนพระองค์ และพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ (รัชกาลที่ 10) ดังนั้นลักษณะการเสด็จจึงมุ่งเน้นการเดินทางไปและกลับในวันเดียวทันทีที่เสร็จสิ้นพระราชกรณียกิจ และไม่มีบันทึกหรือจดข้อมูลในรูปแบบของเอกสารหลักฐานที่เป็นรูปเล่มเช่นในรัชกาลที่ 5 หรือรัชกาลที่ 6

ทั้งนี้การเสด็จพระราชดำเนินของทั้ง 4 พระองค์ ส่งผลให้เกิดคุณูปการในการพัฒนาจังหวัดกำแพงเพชรด้านต่าง ๆ ได้แก่

1. ด้านประวัติศาสตร์ สังคม และการท่องเที่ยว โดยการศึกษาและสำรวจข้อมูลทางสังคม ประชากร และประวัติศาสตร์เมือง เช่น เส้นทางประวัติศาสตร์ เมืองกำแพงเพชรเก่า เมืองนครชุม ฯลฯ
2. ด้านศึกษา โดยการส่งเสริมสถาบันการศึกษา เช่น การพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ในการพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น
3. ด้านสังคม โดยการให้ความสำคัญกับกิจการลูกเสือชาวบ้านเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมในประชาชนทุกหมู่เหล่า

4. ด้านเกษตรกรรม โดยการรับฟังปัญหาของประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชรและพระราชทานแนวทางแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร นอกจากนี้ยังส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าด้วยการปลูกต้นไม้เพื่อเป็นแบบอย่างให้ประชาชนในพื้นที่

5. ด้านพระศาสนา โดยการศึกษาและสำรวจข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น วัด วิหาร เจดีย์ รวมไปถึงเทวสถานในจังหวัดกำแพงเพชร นอกจากนี้ยังมีการปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และพระราชกรณียกิจส่วนพระองค์ในการทำงานบำรุงศาสนาในจังหวัดกำแพงเพชรหลายครั้ง

การเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ได้มีการปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ทั้ง 4 พระองค์ พระวิสัยทัศน์อันก้าวไกลที่มีต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ และพระมหากรุณาธิคุณที่ทุกพระองค์มีต่อชาวจังหวัดกำแพงเพชร

บรรณานุกรม

- กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร. (2557). *ประวัติศาสตร์เมืองกำแพงเพชร ยุคหิน-ปัจจุบัน*. สำนักพิมพ์กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร.
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2554). *ต้นไม้ทรงปลูก*. สำนักพิมพ์ บริษัท แพนดิจิทัล ซิสเต็ม จำกัด.
- ข่าวในพระราชสำนัก. (1 พฤษภาคม 2527). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 101 ตอนที่ 57, หน้า 1,342-1,343.
- ข่าวในพระราชสำนัก. (11 เมษายน 2521). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 95 ตอนที่ 41, หน้า 1,093-1,094.
- ข่าวในพระราชสำนัก. (15 สิงหาคม 2533). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 107 ตอนที่ 147, หน้า 1-2.
- จังหวัดกำแพงเพชร. (2565). *สมุดภาพกำแพงเพชร*. สำนักพิมพ์ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2502). *เสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ 5*. สำนักพิมพ์จำลองศิลป์.
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชร. (ม.ป.ป.). *โบราณสถานในจังหวัดกำแพงเพชร เมื่อครั้งเสด็จประพาสต้น ร.ศ.125*. <https://www.finearts.go.th/kamphaengphetmuseum/view/23589-โบราณสถานในจังหวัดกำแพงเพชร-เมื่อครั้งเสด็จประพาสต้น-ร-ศ-125>
- มกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระฯ. (2451). *เรื่อง เทียวเมืองพระร่วง*. สำนักพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.
- มธุรพจน์ บุตรไวยวุฒิ (4 กุมภาพันธ์ 2562). *เสด็จประพาสต้น ตามรอยพระบาท สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง*. เนชั่นแนล จีโอกราฟฟิก ฉบับภาษาไทย. <https://ngthai.com/history/17944/king-rama-v-royal-visits/>
- รงค์ ประพันธ์พงศ์. (2560). *10 กษัตริย์ จักรีวงศ์*. สำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์.
- โรงเรียนมัธยมพัชรกิติยาภา 2 กำแพงเพชร. (10 พฤศจิกายน 2564). *ประวัติ โรงเรียนมัธยมพัชรกิติยาภา 2 กำแพงเพชร*. https://data.bopp-obec.info/web/index_view_history.php?School_ID=1062040456&page=history
- วชิรวิทย์ กรรณิกา, ธนธรณ์ แจ่มไม้, เกษมศรี ท้องฟ้าอารมณ์, นริศรา สารดี, พรศิริ ไพรวันรักษา และเนตรชนก ระเบียบแม่เมย. (2564). *ผมแดง คนไทยเชื้อสายเวียงจันทน์ในจังหวัดกำแพงเพชร*. *วารสารกำแพงเพชรศึกษา*, 4(4), 37-44.
- วุฒิชัย ตรุษลักษณ์, พรรณพร เทวโลก, อพัฒนรา เรื่องวงศ์ และสหรัฐ บุญยี่ด. (2565). *ศาลหลักเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร*. *วารสารกำแพงเพชรศึกษา*, 5(5), 119-128.
- สันติ อภัยราช. (2544). *ตามรอยเสด็จ ประพาสต้น พระพุทธเจ้าหลวง ณ เมืองกำแพงเพชร*. สำนักพิมพ์ หจก.ศรีสวัสดิ์การพิมพ์ 1994.
- สันติ อภัยราช. (2545). *เดินเท้าสำรวจถนนพระร่วง ถนนพระร่วงกับเมืองกำแพงเพชรด้วยระบบ GPS (สำรวจเส้นทางและพื้นที่ด้วยสัญญาณดาวเทียม)*. ม.ป.ท.
- สันติ อภัยราช. (2549). *พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองกำแพงเพชรครั้งแรก*. *สารวัฒนธรรมกำแพงเพชรวารสารประชาสัมพันธ์งานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร*, 4(2). 3-5.
- สันติ อภัยราช. (2550). *กำแพงเพชรได้ร่มฟ้ามหาบารมี*. *สารวัฒนธรรมกำแพงเพชร วารสารประชาสัมพันธ์งานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร*, 5(3). 10-12.
- สุรางค์ ชูเกียรติกุล. (16 ตุลาคม 2555). *วัดสิงคาราม*. ศูนย์ข้อมูลกลางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. <http://www.m-culture.in.th/album/๑๖๔๑๒๙/วัดสิงคาราม>.
- สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย สถาบันดำรงราชานุภาพ. (2551). *พระทรงเป็นพลังแผ่นดิน*. http://www.stabundamrong.go.th/web/king_9/north/king_n_2.pdf

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (15 พฤษภาคม 2557). *ประพาสต้น*. <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=ประพาสต้น-๑๕-พฤษภาคม-๒๕๕๗>

สำนักงานลูกเสือแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9*.
<https://www.scoutthailand.org/pages/thaiscout-view.php?id=5>

สำนักราชเลขาธิการ. (2516). *พระราชกรณียกิจระหว่างเดือนตุลาคม 2515-กันยายน 2516*.
สำนักพิมพ์ศิริมิตรการพิมพ์.

สำนักราชเลขาธิการ. (2521). *พระราชกรณียกิจระหว่างเดือนตุลาคม 2520-กันยายน 2521*.
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

สำนักราชเลขาธิการ. (2552). *ประมวลพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2489-2510*. สำนักพิมพ์ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).